

ARNE OLAV BRUNDTLAND:

Den nye enighet om norsk sikkerhetspolitikk

I Norge rådde under perioden 1948–79 en förhållandevis bred oppslutning bakom regjeringens sikkerhetspolitikk. 1948 ställdes kommunisterna utanför den säkerhetspolitiska omvärderingsprocessen vilken förde landet från neutralitet och in i NATO som fullvärdig medlem men med förbehållet att inga baser eller kärnvapenlager fick finnas på norsk mark i fredstid. I början av 1983 antog Arbeiderpartiet emellertid ett nedrustningsprogram medan Høyre fortfarande höll fast vid att den säkraste vägen till nedrustning var NATO:s s k dubbelbeslut från 1979. Efter livliga säkerhetspolitiska diskussioner nådde man i maj 1984 en praktisk taget total enighet i fråga om den norska säkerhetspolitiken. Den bygger på Arbeiderpartiets premisser men understryker att medlemskapet i NATO utgör grunden för Norges vidare arbete i fråga om nedrustning och sikkerhet.

Arne Olav Brundtland är forskare i säkerhetspolitikk och nedrustning vid det norska utrikespolitiska instituttet. Han är redaktör för tidskriften Internasjonal Politikk och medlem av regjeringens nedrustningskommitté. Han representerar Høyre.

I mai 1984 leverte det norske stortingets utenrikskomite sin innstilling om nedrustningspolitikken. Dersom noen året før hadde forutsådd at innstillingen skulle bli praktisk talt enstemmig, ville vedkommende ha blitt avkrevet en temmelig god begrunnelse for sin spådom. Den politiske dragkamp om sikkerhetspolitikken og særlig om Norges rolle i oppfølgingen av NATOs dobbeltvedtak fra 1979 om modernisering av mellomdistansekernevåpen og rustningskontroll dominerte det politiske ordsiftet. Stortinget var delt på midten. Regjeringens politikk om støtte til forberedelser for utplassering av nye mellomdistansevåpen (Pershing II og kryssermissilet Tomahawk) overlevet i Stortinget med bare en stemmes overvekt. Det var tydelig at flertallet holdt utelukkende fordi et nederlag ville ha ført til regjeringskrise.

Konsensus siden 1948

Konfrontasjonen om et viktig ledd av sikkerhetspolitikken innebar en ny og uvant situasjon i norsk politikk. Det man hadde vært vant til, var en forholdsvis bred oppslutning om regjeringens sikkerhetspolitikk siden 1948. Det som da skjedde var at Stortinget samlet seg ved å sette kommunistene utenfor i den sikkerhetspolitiske omvurderingsprosess som ledet Norge vekk fra nøytraliteten og inn i NATO.

Ved stortingsvalget i 1949 ble kommunistpartiet for alle praktiske formål raset ut av norsk politikk på nasjonalt plan og redusert til en temmelig ubetydelig sekt.

Den partikonstellasjon man levet med i 1950-årene var et arbeiderparti i solid

flertallsposisjon og fire ikkesosialistiske partier i opposisjon. Den viktige diskusjonen om sikkerhetspolitikken fant sted innenfor arbeiderpartiet og det resultat man kom frem til, fikk alltid støtte fra den ikke-sosialistiske opposisjon. Den politiske hovedlinje kan kort karakteriseres som et fullverdig politisk medlemskap i NATO på basis av et relativt brukbart norsk nasjonalt konvensjonelt forsvar kombinert med den form for alliert militærpolitisk tilbakeholdenhet som ligger i base- og atompolitikken: Ingen baser eller atomlagre på norsk jord dersom vi ikke er utsatt for angrep eller trussel om angrep.

Rent partipolitisk lå det kanskje an til at de borgerlige opposisjonspartier både kunne ønske en noe større nasjonal forsvarsinnsats og at de i sine hjerter mente at basepolitikken gav en for svar militær dekning. Men man fulgte arbeiderpartiets politikk bla med den tidvis implisitte og tidvis eksplisitte begrunnelse at man av hensyn til behovet for å holde bred nasjonal enighet om sikkerhetspolitikken ikke ønsket å utfordre arbeiderpartiets såkalte venstrefløy.

I 1960- og 1970-årene hadde arbeiderpartiet ikke rent flertall. Ved valgene i 1961 sørget sosialistisk folkeparti for at arbeiderpartiet tapte flertallet. Dog var det til 1965 "sosialistisk" flertall i Stortinget. I denne perioden fortsatte den brede nasjonale konsensus om sikkerhetspolitikken. Arbeiderpartiet og de borgerlige hadde et overveldende flertall (tilsammen 148 mot SFs 2).

I perioden fra 1965 til 1971 hadde Norge en bred borgerlig fireparti regjering. Den brede nasjonale konsensus om sikkerhetspolitikken fortsatte også i den

ne perioden med statsråder fra høyre både på utenriksministerposten og på forsvarsministerposten. Vedtagelse av langtidsplanen for Forsvaret og "fornyelsen" av norsk NATO-medlemskap i 1968 kan betraktes som en milepæl i konsensuspolitikken i sikkerhetspolitikken.

Svekket stabilitet

I 1970-årene mistet Norge noe av den politiske stabilitet kanskje først og fremst på grunn av uenigheten om forholdet til EEC. Det var den direkte foranledning til at to regjeringer måtte gå av og til at arbeiderpartiet ikke kunne overkomme sin situasjon som mindretallsparti. Noe paradoksalt kan det sies at arbeiderpartiet tapte valget i 1973 men vant regjeringmakten som mindretallsparti fordi det igjen var skapt "sosialistisk" flertall. For sikkerhetspolitikken betød dette ikke noen bemerkelsesverdig ny situasjon. Om så var, kunne arbeiderpartiet stole på solid støtte fra den borgerlige opposisjon i sikkerhetspolitikken. Dog opplevet vi i 1977 at Stortinget delte seg omtrent på midten i synet på den såkalte grå-sone-avtale med Sovjet om fisket i Barentshavet, "Sosialistene" stemte for, den borgerlige opposisjon mot.

Den viktige utfordring til den sikkerhetspolitiske konsensus kom når det gjaldt atomstrategi og atomnedrustning. "Prøvesaken" ble holdningen til det såkalte "nøytronvåpen". I 1978 avviste flertallet av de norske stortingspartier at nøytronvåpenet skulle innføres i de amerikanske militære oppsetninger i Vest-Europa. President Carter bestemte seg til ikke å sette våpenet i produksjon.

Dobbeltvedtaket

Den virkelige utfordring kom i forbindelse med NATOs dobbeltvedtak året etter.

Sett i ettertid kan man ikke stoppe en undring om at det i det hele tatt gikk å få arbeiderpartiet med på dobbeltvedtaket. Nå må det raskt legges til at dobbeltvedtaket fant sted under regjeringen Nordli (a) og norsk medvirkning skyldes først og fremst det faktum at man besluttet seg i NATO at moderniseringen av de kjernefysiske mellomdistansevåpen skulle fremstå som et NATO-vedtak. For regjeringen Nordli ble det maktpåliggende å understreke at det ikke bare var tale om et moderniseringsvedtak, men også et rustningskontroll-vedtak. Sovjet skulle inviteres til rustningskontrollforhandlinger som kunne gjøre moderniseringen unødvendig.

I arbeiderpartiets stortingsgruppe gjorde man den noe oppsiktsvekkende beslutning at regjeringen fikk fullmakt til å gå med på dobbeltvedtaket samtidig som man besluttet å sende statsministeren til Washington DC og partiformannen til Moskva for å understreke viljen til rustningskontroll. Samtidig reiste partiets nestformann og forsvarsministeren til det vest-tyske sosialdemokratiske partis kongress i Vest-Berlin også for å understreke rustningskontrollaspektet og for å forsikre seg om at man var på linje med det vest-tyske sosialdemokrati.

I utenriksdebatten i Stortinget forutfor dobbeltvedtaket understreket særlig arbeiderpartiets talsmenn nødvendigheten av rustningskontroll. Og det er all grunn til å regne med at de mente det alvorlig og ikke som noe skalkeskjul for et utplasseringsvedtak.

Det hører også med til historien at arbeiderpartiets landsstyremøte i november 1979 reagerte så sterkt mot dobbeltvedtaket at man på tross av at både statsministeren og partiformannen varmt talte for det, ikke ville ta risikoen på noen avstemning. Om man låner et uttrykk fra friidrettsgrenen høydesprang, kan man si at partiet kom over listen men at det var faretruende nær ved å rive.

Av de borgerlige opposisjonspartier hadde høyre det lettest. Sterkt forkortet kan man si at høyre i så stor grad la vekt på nødvendigheten av militær balanse på alle plan, mellomdistanseplanet ikke minst, at man i verste fall kunne tenke seg amerikanske INF-våpen.

De øvrige to borgerlige partier, de såkalte "mellompartier" sentrepartiet og kristelig folkeparti førte en meget moderat argumentasjon for dobbeltvedtaket. Feks sa sentrelederen det slik: Senterpartiet mener at Norge ikke skal stemme mot.

Forsiktigheten i mellompartiene avspeilet intern splittelse. Det er senere blitt kjent at 1/3 av kristelig folkepartis stortingsgruppe ikke ønsket at Norge skulle bli med på dobbeltvedtaket.

Med de forbehold og den tvil som gjorde seg gjeldende høsten 1979 er det lett å se at oppfølgingen av dobbeltvedtaket ikke skulle bli spesielt lett. Det var ikke på noe tidspunkt på tale at Norge selv skulle ta i mot atomraketter, Norsk atompolitikk skulle ligge fast. Det det dreiet seg om var Norges fortsatte medvirkning til oppfølging av dobbeltvedtaket. Konkret kom dette bla til å gi seg uttrykk i medvirkning til fellesfinansiering av anlegg for slike raketter som ledd i NATOs såkalte infrastrukturprogram.

Oppfølging

Historien om norsk oppfølging av dobbeltvedtaket er på mange måter historien om en mindretallsregjering (av høyre) som så seg forpliktet til å videreføre de vedtak Norge hadde vært med på i NATO, og et arbeiderparti som i det man understreket rustningskontroll-aspektet ikke ville være "spydspiss" for utplassering i Vest-Europa.

Denne strid kulminerte i november 1982 under Stortingets behandling av NATOs infrastrukturprogram. Regjeringen fulgt av flertallet i senterpartiet og kristelig folkeparti ville gjennomføre bevilgningene. Arbeiderpartiet ønsket utsettelse bla med begrunnelse av at Norge ikke skulle ligge foran når det gjaldt øremerkede bevilgninger i nasjonalforsamlinger for de anlegg det var snakk om.

I 1983 fikk striden om dobbeltvedtaket i norsk politikk en ny form. Arbeiderpartiet nedsatte et såkalt rakett-utvalg som kom med anbefalinger i januar 1983 om et bredt nedrustningsprogram. Dette ble opphøyet til å bli partiets politikk. Forsåvidt som det gjaldt dobbeltvedtaket anbefalte det stopp i fysiske forberedelser, fortsatte forhandlinger i Geneve om nødvendig, men uten begynnende utplassering av amerikanske INF-våpen.

Striden i 1983 gav seg utslag i en rekke meget polariserte debatter. Formelt, og for de fleste i realiteten, dreiet debatten seg om dobbeltvedtaket og om holdninger til atomnedrustning. Høyre mente den sikreste vei til nedrustning var å holde fast på utplasseringslinjen inntil forhandlingene i Geneve kunne gi rom for noe annet. Arbeiderpartiet mente man burde vise større fleksibilitet og

imøtekommenhet overfor de signaler som kom fra Moskva. Det var bla mao en strid om hva man mente ville virke mest nedrustningsfremmende på det sovjetiske lederskap.

Men for mange ble striden også en slags strid om grunnlaget for norsk sikkerhetspolitikk. Statsministeren fremholdt at det var en norsk hovedlinje i sikkerhetspolitikken lojalt å følge opp vedtak i NATO Norge selv hadde vært med på. Arbeiderpartiet avviste bestemt at uenighet om et enkelt spørsmål under diskusjon innen NATO på noen måte kunne taes som uttrykk for at arbeiderpartiet "ikke lenger var å stole på i sikkerhetspolitikken". Arbeiderpartiet protesterte med indignasjon mot antydninger om at man ikke lenger sto på norsk NATO-medlemsskap.

Den norske diskusjon om dobbeltvedtaket fikk en foreløpig avslutning i november 1983 samtidig med at den vesttyske forbundsdagen vedtok begynnende utplassering i Vest-Tyskland. Regjeringen, som nå var utvidet til en borgerlig trepartiregjering av høyre, senterpartiet og kristelig folkeparti opprettholdt sitt flertall. Partipolitisk var det interessant at regjeringen i dette spørsmål også var avhengig av støtte fra fremskrittspartiets fire representanter (helt til høyre).

Andre spørsmål

I ly av striden om dobbeltvedtaket ble det i norsk politikk ført en sikkerhetspolitisk debatt om en rekke andre spørsmål knyttet til atomvåpnene og rustningskontroll.

Kort kan man si at arbeiderpartiet

gradvis førte frem en serie nye synspunkter. Det gjaldt feks behovet for en revisjon av NATOs såkalte "førstebruksdoktrine", til avløsning av den strategi som bygger på at NATO ikke på forhånd vil fraskrive seg retten til om nødvendig å bruke atomvåpen først i en krig som man ellers ville stå i fare for å tape på grunn av en antatt konvensjonell underlegenhet.

Det gjaldt også spørsmål om fastfrysing av atomvåpen som ledd i en nedrustningsstrategi, dvs som et første skritt.

Det gjaldt videre spørsmål så som en kjernefysisk-fri korridor i Sentral-Europa forsåvidt angår visse slagmarksvåpen.

Og det gjaldt forsåvidt en filosofisk tilnærming till sikkerhetspolitikken av den type som tidligere var blitt fremført av Palme-kommisjonen. Konfrontasjonspolitikken og avskrekking som grunnlag for kapprustning burde avløses av det man stikkordmessig kaller sikkerhet i fellesskap. Det var ikke noen tilfeldighet at inspirasjon fra Palmekommisjonen lot seg efterspore eftersom arbeiderpartiets leder Gro Harlem Brundtland hadde vært medlem av Palmekommisjonen både før og etter at hun var norsk statsminister i 1981.

Mellompartiene

Diskusjonen om atomvåpnene og nedrustningspolitikken som ble ført i ly av striden om dobbeltvedtaket viste at arbeiderpartiet introduserte nye tanker og tilnærminger til problemene. I utgangspunktet ble man mødt av skepsis fra regjeringspartiet høyre og også fra lederene

i mellompartiene. Men gradvis ble det slik at arbeiderpartiets tanker fant grobunn i mellompartiene.

Feks ble forslaget om en revisjon av NATOs førstebruksdoktrine avvist av kristelig folkeparti da arbeiderpartiet kom med det i mai 1982, men fikk Kristelig folkepartis støtte om enn i en noe annen form i utenriksdebatten i stortinget i desember 1982. Tanken om frys viser et lignende bilde.

Et viktig anliggende for høyre har vært å forsikre seg mot ensidige norske endringer i politikk og ensidige norske utspill sett i forhold til NATO-samarbeidet. Uenighet om politisk stil har vært knyttet sammen med ulik tilnærming til politisk innhold. Forsåvidt som man har sett forslag fra arbeiderpartiet enten som usolidarisk i forhold til NATO-forpliktelsene, eller som uttrykk for en politikk som kunne føre Norge ut av NATO dersom den ensidig skulle bli lagt til grunn for Norge, har man ønsket å bremse opp. Men gradvis har man også i høyre vist større forståelse for de synsmåter arbeiderpartiet har ført frem. Rent "maktpolitisk" har høyre måttet ta hensyn til stemningsskifter i mellompartiene, som begge har hatt sine egne partiutredninger om nedrustningspolitikken. Arbeiderpartiet har på sin side gjort meget for å appellere nettopp til mellompartiene for å tvinge frem et skifte også i høyres standpunkter.

Konsensus best

For alle de store partiene har strid om sikkerhetspolitikken være oppfattet som belastende. En nasjonal konsensuspolitikk har fremstått som bedre dersom inn-

holdet i denne konsensus kunne bli akseptabel. Og viktig har det også vært at en fortsatt strid om de atompolitiske spørsmål som Norge i realiteten ikke har så stor innflytelse på, kanskje kunne komme til å true konsensus om de deler av sikkerhetspolitikken som har mere direkte betydning for Norge og som man i alle fall har større direkte politisk innflytelse over. For tross striden om dobbeltvedtaket, oppretholdt man enighet om NATO-medlemskapet og den måten man stort sett praktiserer det på bla med periodiske fellesøvelser på norsk territorium og forhåndslagring av alliert militært materiell på norsk jord. Enigheten om forsvarspolitikken har vært større enn striden. Regjeringen har gått for en realvekst i forsvarsutgiftene på 3,5 prosent, mens arbeiderpartiet har sagt seg tilfreds med 3 prosents realvekst. Sett i forhold til andre land, kan man kanskje kalle dette et "luksusproblem".

Innstilling 225

En forutsetning for å kunne konstatere bredest mulig enighet om sikkerhetspolitikken var således at man kunne formå å legge et riktig perspektiv på debatten.

Den direkte foranledning til innstillingen fra Stortingets utenrikskomite (innstilling nr 225) i mai 1984 var regjeringens såkalte "nedrustningsmelding" som var fremmet i vårsesjonen 1982 (St meld nr 101/1981-82). Denne var fremmet av den rene høyre-regjering, altså før regjeringsutvidelsen i juni 1983. Men av forskjellige grunner, som vi ikke skal komme inn på her, tok det såpass lang tid før meldingen ble gjort til gjenstand

for realitetsbehandling i Stortinget.

Innstillingen fra utenrikskomiteen ble enstemmig når en ser bort fra fortsatt uenighet om oppfølging av NATOs dobbeltvedtak.

Kort og konkret kan man si at innstillingen forøvrig langt på vei bygger på de synspunkter som var blitt fremført av arbeiderpartiet i ly av debatten om dobbeltvedtaket. Slikt sett ble innstillingen bygget på arbeiderpartiets premisser. Men når dette er sagt, må det legges til at det klart fremgår at Norges videre arbeid når det gjelder nedrustning og sikkerhet skal skje på grunnlag av NATO-medlemskapet. Slikt sett kan vi konstatere at høyre som motytelse til å gå med på arbeiderpartiets premisser, fikk en klar tilkjennegivelse av og bekreftelse på at Norge fortsatt står på NATO-medlemskapets grunn. Høyre-talsmenn har understreket dette som spesielt viktig for høyre. Den tvil som måtte ha vært til stede om NATO-politikken er således ryddet av veien. Fra høyres side kaller man gjerne innstillingen et kompromiss.

Arbeiderpartiet vil på sin side ikke akseptere at partiet har vært på glid i NATO-politikken. Det har således ikke kostet noe å akseptere at norsk sikkerhet fortsatt skal bygge på NATO-medlemskapet. Arbeiderpartiets talsmenn kaller derfor innstillingen ikke for noe kompromiss, men kort og godt for uttrykk for enighet. Eller sagt med andre ord for en bred oppslutning om arbeiderpartiets sikkerhetspolitikk.

Det hører med til bildet at småpartiene ytterst på hhv venstre og høyre side, sosialistisk venstreparti og fremskrittspartiet ikke fant å kunne slutte seg til den nye enigheten.

Fast i NATO — med revisjonslyst

Norge skal altså nå fremstå som en trofast NATO-partner som skal kunne arbeide for endringer i vestlig politikk på en rekke områder. Her står man overfor problemer fordi de viktigste NATO-lands regjeringer ikke synes å ha noen tilbøyelighet til å ta sin atom- og nedrustningspolitikken opp til revisjon. Det stilles derfor krav til politisk kløkt og fantasi dersom den norske regjering skal ha noen reell sjanse til å påvirke den vestlige politikk.

Den norske politikken er på den annen side utformet også i lys av de forandringer i sikkerhetspolitisk tenkemåte som har presset sig frem i Danmark og kanskje også i Hellas. Det er også viktig å merke seg at opposisjonspartiene i Belgia og Nedrlund slår an de samme toner. Den sosialdemokratiske såkalte SCANDILUX-modell er en viktig realitet. Men viktigere er formodentlig at både det vest-tyske sosialdemokrati og det britiske labour tenker sikkerhetspolitisk omtrent på samme måte. Og særlig dersom man forestiller seg at disse partier kommer til makten, kan stemningen i NATO-rådet bli en annen. Viktig er det også at det demokratiske parti i USA langt på vei følger tanker om felles sikkerhet, fastfrysing og uttynningssoner for kjernefysiske våpen i Sentral-Europa. Men fortsatt er det slik at det er de konservative regjeringer som har makten.

Atomfri sone

Et spesielt spørsmål skal berøres til slutt, nemlig spørsmålet om en atomfri sone i nordisk område.

Her er situasjonen kort fortalt at ingen

av de store partiene går inn for en ensidig nordisk atomvåpenfri sone. Det er det bare sosialistisk venstreparti som gjør. Den nye enigheten omfatter en forpliktelse til å søke å realisere tanken om en atomvåpenfri sone i Norden, men den må komme som ledd i et bredere nedrustningsarrangement mellom øst og vest i Europa. Nøyaktig hvordan dette kan la seg realisere i praksis er det ikke så godt å si i dagens situasjon. Den må formodentlig knyttes til frys, sentral-europeisk uttynning og ny NATO-strategi. Det er grunn til å tro at saken har fått en ny giv i og med utenrikskomiteens innstilling og Stortingets godkjenning av samme. Sone-saken har kanskje fått hvile noe i ly av debatten om dobbeltvedtaket, og forsåvidt som den taes opp i umiddelbar fremtid, blir det på en grunnlag som de fleste vil kunne karakterisere som mere realistisk sikkerhetspolitisk sett.

Debatten fortsetter

Enigheten om sikkerhetspolitikken vil neppe vare særlig lenge dersom det ikke vises et tilfredsstillende initiativ fra regjeringens side. Debatten om sikkerhetspolitikken stanses ikke så lett. Debatten er på samme måten som sikkerhetspolitikken ikke noe man kan gjøre seg ferdig med en gang for alle. Det er en kontinuerlig prosess.

Dersom man skal søke å karakterisere utviklingen i den sikkerhetspolitiske debatt i Norge de siste år, kan man kanskje si at man har fått et tydelig skritt til venstre. Det har vært et skritt som har vært ansett som nødvendig for å gi nytt liv til tradisjonell norsk sikkerhetspoli-

tikk. Ved medvirkningen til å fatte dobbeltvedtaket påtok Norge seg det vi kan kalle en noe høyere atomprofil enn hva man var vant til. Denne profilen søkes brakt ned igjen til et normal-leie ved den enighet som er demonstrert. Dobbelt-

vedtaket har hatt sin pris. En del av prisen er at man nå seriøst skal vurdere endringer i atompolitikken, tilnærmingen til nedrustning og herunder sette atomfri sone på dagsordenen.

Julklappstips

Vi har lagt in ett inbetalningskort för gåvoprenumeration i detta häfte. Ge en prenumeratión på Svensk Tidskrift som julklapp!

(Med detta häfte följer också ett inbetalningskort för vanlig prenumeratión 1985.)